

УДК 021.1:[316.774:613](477)

Н. Н. МУХАМЕД'ЯРОВ

ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ ЯК ЗМІСТОВИЙ НАПРЯМ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНОЇ БІБЛІОТЕКИ

Розглядається об'єктивна необхідність формування нового змістового напрямку інформаційно-комунікаційної діяльності сучасної бібліотеки, об'єктом якої є здоровий спосіб життя.

Ключові слова: соціальні комунікації, бібліотека, бібліотечно-інформаційна діяльність, здоровий спосіб життя.

Рассматривается объективная необходимость формирования нового содержательного направления информационно-коммуникационной деятельности современной библиотеки, объектом которой является здоровый образ жизни.

Ключевые слова: социальные коммуникации, библиотека, библиотечно-информационная деятельность, здоровый образ жизни.

Objective necessity is examined of a new substantial direction of information and communication activity of a present-day library with a healthy mode of life as an object.

Key words: social communications, library, library and information activity, healthy mode of life.

Однією з найголовніших загальнолюдських цінностей є здоров'я, якість котрого забезпечується через дотримання настанов здорового способу життя (ЗСЖ). З цією метою в розвинених країнах світу створено систему соціально-комунікаційних каналів і засобів поширення інформації щодо ЗСЖ, чільне місце в якій належить бібліотекам [3; 4; 6]. Україна, котра претендує на статус соціально орієнтованої держави європейського рівня, має дотримуватися принципів засад формування, розвитку і підтримки здоров'я своїх громадян упродовж усього життя, вироблених світовим співтовариством, через створення єдиної соціально-комунікаційної системи формування ЗСЖ, однією з важливих складових якої мають стати бібліотеки.

Слід зазначити, що, незважаючи на багаторічну плідну роботу бібліотек у цій царині, її результати, зазвичай, висвітлюються на рівні окремих статей [12], які наголошують на окремих аспектах бібліотечної діяльності. Серед мікропотуку публікацій, присвячених формуванню здорового способу життя, можна назвати публікації К. А. Вартанової [2], Ю. Н. Дрешер [5], О. Л. Кабачек [7], Л. Е. Савич [10] та ін. Виявлено, що, окрім праць автора статті [8; 9], поки що не існує публікацій, присвячених теоретичному

обґрунтуванню місця і ролі бібліотек в інформаційно-комунікаційній підтримці формування здорового способу життя.

Мета статті — теоретичне обґрунтування здорового способу життя як об'єкта змістового напрямку інформаційно-комунікаційної діяльності сучасної бібліотеки.

Відомо, що рівень здоров'я людини і/або суспільства залежить від багатьох чинників: соціально-економічних, соціально-політичних, психологічних, генетичних, культурологічних тощо. Дані Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) свідчать, що стан здоров'я людини на 50–55% залежить від способу життя, на 20–25% — від оточуючого середовища, на 20% — від генотипу і лише на 10–15% — від рівня розвитку медичного обслуговування [4, с. 7]. Очевидно, що серед основних засобів збереження, зміцнення та розвитку здоров'я є здоровий спосіб життя, під яким розуміється відмова від шкідливих звичок, дотримання його норм і принципів у харчуванні, власній гігієні, фізичній рухливості, статевих стосунках тощо [4].

Існує нагальна необхідність створення в Україні єдиної інформаційно-комунікаційної системи поширення норм здорового способу життя як основного превентивного (пропедевтичного) засобу набуття, збереження та зміцнення здоров'я впродовж усього життя через об'єднання та координацію зусиль усіх основних соціально-комунікаційних структур — бібліотек, інформаційних центрів, музеїв, архівів, видавництва, книжкових магазинів, ЗМІ та ін. — у наданні населенню якісної інформації (знань) з питань ЗСЖ. У цій системі необхідно переосмислити місце бібліотеки як соціально-комунікаційного центру формування здорового способу життя. Вона має активізувати свої комунікаційні функції — поряд з процесами кумуляції, відбору, аналітико-синтетичної обробки, зберігання, сприяти прискоренню обміну та доведенню до користувачів якісної інформації з проблем збереження та зміцнення здоров'я через дотримання норм і принципів ЗСЖ. Ідеться про необхідність формування порівняно нового змістового напрямку діяльності сучасної бібліотеки, об'єктом якої є здоровий спосіб життя. Одним з головних результатів цього напрямку діяльності має стати створення цілісної системи бібліотечно-інформаційного забезпечення здорового способу життя.

Осмислити «предметне поле» стосовно самостійного напрямку діяльності бібліотек дозволили праці українських і зарубіжних фахівців, у яких висвітлюються питання ЗСЖ та які свідчать про актуальність та складність її вирішення. Серед них: праці Г. Апанасенка, І. Брехмана, О. Гладюка, В. Глушка, М. Гончаренко, В. Горащука, М. Гриньової, О. Глуценка, Л. Жаліло, Л. Животовської, Г. Зайцева, В. Оржеховської, С. Страшко, Л. Суценко, Б. Чумакова, В. Шкуркіної та ін. Аналіз наукового доробку цих дослідників сприяв з'ясуванню сутності та структури феномену «здоровий спосіб життя», що має суттєве значення для розгортання бібліотекою

комунікаційної функції в напрямі формування ЗСЖ народу України і кожного її громадянина.

З'ясовано, що предметна сфера здорового способу життя є достатньо широкою, її межі недостатньо визначені. Так, згідно з трактуванням ВООЗ, здоровий спосіб життя — це така форма життєдіяльності людини, яка може забезпечити стан повного фізичного, душевного (духовного) та соціального благополуччя [6]. Це поняття є базовим, на основі якого уточнюються його обсяг і зміст з філософських, соціологічних, валеологічних, культурологічних та інших позицій.

Базуючись на працях попередників [4, с. 4; 11, с. 23; 12, с. 5], під здоровим способом життя розумітимемо систему дій особистості, соціальних груп, суспільства, людства в цілому, спрямовану на формування, збереження, зміцнення та відновлення здоров'я. Визначено внутрішню структуру ЗСЖ як взаємозв'язок його основних змістових компонентів. Серед основних з них:

- відмова від шкідливих звичок (тютюнопаління, вживання алкоголю, наркотиків, галюциногенів тощо);
- раціональне харчування (споживання якісної їжі, питної води, необхідної кількості вітамінів, мікроелементів, протеїнів, жирів, вуглеводів, спеціальних продуктів і харчових добавок підвищеної біологічної цінності);
- умови побуту, складовими якого можна вважати якість та комфортність житла, наявність умов і засобів для організації фізично активного й пасивного відпочинку та ін.;
- умови праці (безпека у фізичному і психологічному аспектах, гідна заробітна плата, наявність стимулів та умов професійного зростання);
- рухова активність (загартування, використання засобів фізичної культури і спорту, різноманітних систем оздоровлення, підвищення рівня фізичного розвитку, його відтворення, відновлення після фізичних та психічних навантажень);
- дотримання правил безпеки поведінки в сексуальній сфері (повноцінне статеве життя відповідно до вікових та індивідуальних особливостей, здатність індивіда чинити опір наявному рівню соціальної стресогенності);
- дотримання правил особистої гігієни.

Огляд опублікованих джерел і ресурсів Інтернету дозволив визначитися щодо змісту поняття «формування здорового способу життя» (ФЗСЖ), під яким розуміється процес докладання зусиль та реалізації заходів щодо сприяння збереженню та поліпшенню здоров'я, досягненню благополуччя. Оттавською хартією ВООЗ (1986 р.) визначено ідеологічні засади ФЗСЖ, яких мають дотримувати бібліотеки в поширенні настанов ЗСЖ: сприйняття здоров'я не тільки як відсутності хвороб чи фізичних вад, але як стану

повного благополуччя; системне розуміння здоров'я як феномену, що поєднує чотири основні складові — духовну, соціальну, психічну і фізичну; покладання відповідальності за стан здоров'я не лише на близьке оточення, організацію, громаду, державу, суспільство, але в першу чергу на саму людину, яка має нести відповідальність за власне здоров'я, контролювати власну життєдіяльність, свідомо формувати в собі потребу в дотриманні настанов ЗСЖ. Тобто серед основних механізмів формування ЗСЖ — розвиток самосвідомості людини, сприяння та створення належних інформаційно-комунікаційних умов для окремої особистості, груп людей, громади, суспільства в цілому щодо формування здорового способу життя.

Слід зазначити, що проблема ФЗСЖ є предметом постійного обговорення на міжнародних, всеукраїнських і регіональних наукових конференціях, що проводяться в Україні. Однак у переважній більшості з них висвітленню ролі бібліотек у формуванні ЗСЖ відводиться мінімальне місце. Це можна пояснити двома основними причинами: 1) недооцінювання значущості інформаційно-комунікаційної підсистеми формування ЗСЖ у сучасному українському суспільстві; 2) пасивністю бібліотечно-інформаційних кадрів, які недостатньо популяризують (рекламують) свої можливості щодо зберігання й зміцнення здоров'я особистості та суспільства через підвищення рівня поінформованості громадян України з питань ЗСЖ. Нинішня ситуація зі здоров'ям народу України потребує докорінної зміни ситуації.

Настав час об'єднати розрізнені багаторічні зусилля бібліотек різних типів і видів щодо поширення ідей ЗСЖ у єдиному змістовому напрямі бібліотечної діяльності — інформаційно-комунікаційної підтримки формування здорового способу життя за участю сучасних бібліотек. Серед базових складових цього напрямку можна назвати:

- формування, зберігання та використання фонду документів, присвячених питанням ЗСЖ;
- відбиття інформації щодо ЗСЖ у системі бібліотечних каталогів, БД і БЗ, на веб-сайтах та веб-порталах;
- створення системи бібліографічних посібників з питань ЗСЖ;
- бібліотечне обслуговування щодо надання ресурсів, продуктів і послуг користувачам з проблем ЗСЖ;
- поширення ідеології ЗСЖ через проведення масових заходів із залученням читачів, ЗМІ, соціальних, медичних та інших служб тощо;
- організація спілкування й обмін документами, інформацією, знаннями з питань ЗСЖ через установлення й підтримання системної взаємодії бібліотеки з користувачами, іншими соціально-комунікаційними структурами, всіма зацікавленими в отриманні й ефективному використанні інформації означеного змісту;
- формування нового розділу бібліотекознавства «Бібліотечна валеологія».

Бібліотека може сформувати цей змістовий напрям своєї інформаційно-комунікаційної діяльності через сукупність її якісних характеристик:

- бібліотека нині є безплатною загальнодоступною установою, послугами якої може користуватися все населення України — від дітей до людей похилого віку, від здорових до хворих;
- бібліотека обслуговує своїх користувачів диференційовано з урахуванням специфіки індивідуальних, групових і масових інформаційних потреб та запитів, гарантує їх повну конфіденційність у делікатних питаннях ЗСЖ;
- бібліотека — центр доступу не лише до місцевих, регіональних і національних документних, інформаційних та когнітивних ресурсів, але й світових;
- бібліотека здатна забезпечити безпосереднє та опосередковане спілкування реальних і віртуальних користувачів та бібліотекарів;
- бібліотека може налагодити партнерські зв'язки не лише зі спорідненими соціально-комунікаційними структурами, а й скоординувати діяльність з представниками владних, правоохоронних структур, органів охорони здоров'я, соціальних служб, професійних об'єднань тощо.

Унікальність бібліотеки як соціально-комунікаційного центру формування ЗСЖ полягає також і в тому, що вона має справу, зазвичай, з верифікованою (перевіреною) інформацією щодо ЗСЖ. Перш ніж потрапити до фонду бібліотеки, вона підлягає ретельній експертизі у видавництвах, редакціях, теле-, відеофірмах, книжкових магазинах, у самій бібліотеці. Як зазначає Т. Булах, бібліотечна селекція склалася в певну систему, складовими якої є первинний, обліковий, ідентифікаційний, пошуковий, вторинний та інші види відбору: здійснення первинного і вторинного відбору сприяє надходженню до фонду бібліотеки, відбиттю в системі каталогів, бібліотечних покажчиків і БД найцінніших джерел інформації. Ідентифікаційний відбір та поцифрування забезпечують доступ як до інформаційних ресурсів власної генерації, так і до запозичених регіональних, національних та світових ресурсів за допомогою Інтернету [1]. Бібліотека професійно здійснює наукову обробку документів — бібліографічний опис, анотування, реферування, систематизацію, класифікацію; оперує верифікованими знаннями (інформацією, документами), що є результатом багатоетапної інтелектуальної діяльності як поза, так і всередині бібліотечної структури. Бібліотека формує обсяг і склад своїх фондів ресурсів, сервісних продуктів і послуг з огляду на основні інформаційні потреби населення тієї території, яку вона обслуговує, через вивчення їхньої специфіки. Це сприяє досягненню нею адекватного бібліотечно-інформаційного забезпечення й обслуговування з питань ЗСЖ на індивідуальному, груповому і масовому рівнях. Це надає підстави для висновку: у поширенні найціннішої, верифікованої інформації щодо ЗСЖ бібліотеці можна довіряти більше, ніж іншим соціально-комунікаційним структурам сьогодення.

Усе вищезначене свідчить про об'єктивну необхідність формування відносно нового напрямку бібліотечної діяльності — інформаційно-комунікаційної підтримки здорового способу життя. У цьому разі йдеться про те, що бібліотека має стати одним з основних соціально-комунікаційних центрів формування ЗСЖ, функціями якого є пошук, відбір, придбання, наукове оброблення, зберігання, надання доступу користувачам до якісної інформації, що сприяє формуванню ЗСЖ як одного з основних превентивних засобів підтримки та зміцнення здоров'я впродовж усього життєвого циклу людини. ЗСЖ має стати сферою пріоритетного інформаційно-комунікаційного забезпечення (сервісу) бібліотек. Під бібліотечно-інформаційним забезпеченням ЗСЖ розуміється цілісна організаційно-функціональна система бібліотечно-інформаційного обслуговування, базована на об'єднанні кадрових, документно-інформаційних, когнітивних ресурсів, а також комунікаційних засобів бібліотек та інших соціально-комунікаційних структур для збереження, поліпшення та зміцнення духовного, соціального, психічного, інтелектуального, репродуктивного та фізичного здоров'я людини впродовж усього життя.

Провідне місце бібліотечної підсистеми соціально-комунікаційної системи ЗСЖ можна пояснити такими особливостями бібліотек:

- природною властивістю бібліотек інтегруватися до будь-якої сфери життєдіяльності людини та суспільства, зокрема й тих, що пов'язані зі здоровим способом життя;
- маючи значний власний галузевий інформаційно-комунікаційний потенціал, бібліотеки здатні забезпечити доступ користувачів до місцевих, регіональних, національних і світових документно-інформаційних ресурсів та сервісів з питань ЗСЖ, використовуючи можливості різноманітних інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), зокрема Інтернету;
- бібліотека є практично єдиним соціально-комунікаційним інститутом, який поєднує в собі різні напрями діяльності: 1) функціональний (діяльнісний), що має інформаційну, просвітницьку (знанєву), соціалізуючу (гуманізуючу) складові; 2) змістовий, що зумовлюється пріоритетними аспектами ЗСЖ; 3) технологічний, пов'язаний з використанням бібліотеками різних інформаційно-комп'ютерних технологій з метою забезпечення доступу користувачів до власних і «запозичених» документно-інформаційних ресурсів, продуктів і послуг з питань ЗСЖ;
- бібліотека є однією з основних фундаментальних і авторитетних соціокомунікаційних структур сьогодення, яка за підтримки державних, регіональних і місцевих органів влади може взяти на себе ініціативу і відповідальність щодо об'єднання окремих особистостей, організацій, установ, підприємств навколо ідеї інформаційного просвітництва всіх верств населення України на засадах соціального партнерства.

Вищезазначене дає підстави розглядати бібліотеку як унікальну соціально-комунікаційну структуру, здатну на достатньо високому рівні забезпечити документну, інформаційну та когнітивну підтримку формування та розвитку ЗСЖ кожного громадянина України й українського суспільства в цілому.

Визначення здорового способу життя як об'єкта змістового напрямку інформаційно-комунікаційної діяльності сучасної бібліотеки передбачає подальші наукові дослідження в цій царині. Серед основних з них — обґрунтування теоретико-методичних та організаційних засад системи бібліотечно-інформаційного забезпечення здорового способу життя.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Булах Т. Д. *Бібліотечна селекція документів в умовах інформатизації : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 07.00.08 — «Книгознавство, бібліотечознавство, бібліографознавство»* / Т. Д. Булах. — Х., 2006. — 20 с.
2. Вартанова К. А. *Информация для формирования здорового образа жизни подростков и молодежи (по материалам программы «Здоровье и развитие молодежи» Детского Фонда ООН (ЮНИСЕФ в РФ)* / К. А. Вартанова // Шк. б-ка. — 2005. — № 1–2. — С. 60–72.
3. Гладощук О. *Здоровий спосіб життя : виховання та контроль* / О. Гладощук // Вища освіта України. — 2007. — № 1. — С. 99–105.
4. Глушко В. С. *Основи здорового способу життя для всіх і кожного : навч. посіб. з курсу «Валеологія»* / В. С. Глушко. — Тернопіль : СМП «Астон», 1999. — 368 с.
5. Дрешер Ю. Н. *Библиотерапия: теория и практика : учеб. пособ.* / Ю. Н. Дрешер ; науч. ред. Т. И. Ключенко. — СПб. : Профессия, 2008. — 272 с.
6. *Здоровье-21 : основы политики достижения здоровья для всех в Европейском регионе ВООЗ (ЕРБ) (введение)* // Европейская серия по достижению здоровья для всех. — Копенгаген : ВООЗ (ЕРБ), 1998. — № 5. — 128 с.
7. Кабачек О. А. *Направления и этапы психолого-педагогической работы массовой детской библиотеки по интеграции детей с ограничениями в развитии в социокультурную среду* / О. А. Кабачек // *Коррекционно-развивающая работа с детьми и подростками в условиях массовой библиотеки.* — М., 1996. — С. 1–14.
8. Мухамед яров Н. Н. *Бібліотека — інституція формування соціально-комунікаційного середовища здорового способу життя* / Н. Н. Мухамед яров // *Соціальні комунікації в стратегіях формування суспільства знань : тези доповідей міжнар. наук. конф., 26–27 лютого 2009 р., м. Харків.* — Х., 2009. — С. 111–113.
9. Мухамед яров Н. Н. *Бібліотечна валеологія як наука і сфера практичної діяльності : визначення поняття* / Н. Н. Мухамед яров // *Вісн. Харк. держ. акад. культури : зб. наук. пр.* — 2007. — Вип. 20. — С. 114–121.
10. Савич А. Е. *Библиотечная валеология необходима* / А. Е. Савич // *Вестн. МГУКИ.* — 2008. — № 3. — С. 136–139.

11. Соціологічна енциклопедія / укл. В. Г. Городяненко. — К. : Академвидав, 2008. — 456 с. — (Сер. «Енциклопедія ерудита»).
12. Через бібліотеки — к будущему : сб. материалов по формированию детско-юношеской информационной политики : (по материалам конференции Программы ЮНЕСКО «Информация для всех». В 2 ч. Ч. 1 / ЮНИСЕФ, Рос. комитет Программы ЮНЕСКО «Информация для всех» ; сост. А. Демидов, О. Старовойтова. — М. : Шк. б-ка, 2004. — 648 с. — (Проф. б-ка шк. библиотекаря; Сер. 1, выт. 8-10).

Надійшла до редколегії 14.03.2010 р.

УДК 027.8(091)

А.О. РИЖАНОВА

СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАЦІЙНА РЕКОНСТРУКЦІЯ ІСТОРІЇ ШКІЛЬНИХ БІБЛІОТЕК

Аналізуються шкільна бібліотека як соціально-комунікаційний феномен та відповідна історія становлення бібліотек у школах.

Ключові слова: історія шкільних бібліотек, соціально-комунікаційна реконструкція.

Анализируются школьная библиотека как социально-коммуникационный феномен и соответствующая история становления библиотек в школах.

Ключевые слова: история школьных библиотек, социально-коммуникационная реконструкция.

A school library as a social-communication phenomenon and corresponding history of formation of school libraries are analyzed.

Key words: history of school libraries, social-communication reconstruction.

Актуальність шкільної бібліотеки пов'язана із соціокультурними змінами в суспільстві.

Школа та бібліотека завжди і майже в усіх народів забезпечували соціальну комунікацію між світом дорослих та дітей щодо входження нової генерації в соціум та ефективної самореалізації в ньому для взаємної користі суспільства і людини. Традиційно бібліотека, як соціальний інститут, відігравала роль берегині масиву соціального знання, а школа — комунікаційного каналу трансляції цього знання новому поколінню. Таким чином, шкільна бібліотека за своєю суттю є справжнім соціально-комунікаційним феноменом. Тому відповідна реконструкція історії шкільної бібліотеки сприятиме об'єктивному визначенню перспектив її розвитку в умовах становлення інформаційного суспільства.